

Uluslararası Uyğur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1/1 2013, Sayfa: 108-120.

Xelqara Uyğur Tetqiqati Jornali, San: 1/1 2013, Sehipe: 108-120.

International Journal of Uyghur Studies, Volume: 1/1 2013, Page: 108-120.

ÇİN'İN ORTA ASYA İLE OLAN PETROGAZ İŞBİRLİĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ NOKTASINDAN UYĞUR BÖLGESİNİN STRATEJİK KONUMUNA BİR BAKIŞ

*İlham TOHTI**

ÖZET

Şincan geniş toprakları, zengin doğal kaynakları, muazzam gelişme potansiyeliyle Çin'in 21. yüzyıldaki enerji alanında önemli bir üstür ve kalkındırılacak önemli bölgelerden biridir. Ayrıca, Şincan'ın Orta Asya ülkeleriyle komşu olması, bu bölgenin dünyada henüz tamamiyle açılmayan, ama zengin doğal kaynaklara sahip az sayıdaki bölgelerin biri olması, bölgeyi enerji alanında dünyada gittikçe önemli bir konuma getirmektedir. Özel coğrafyası, doğal kaynak üstünlüğü, enerji ve petrokimya sektörü yapısı bakımından Orta Asya ülkeleriyle olan geniş ortaklığı ve birbirlerini tamamlayıcı özelliğiyle Şincan, Çin'in Orta Asya ülkeleriyle olan petrol işbirliğinde olmazsa olmaz role ve stratejik konuma sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Uyğur Bölgesi, Orta Asya, Çin, Enerji, Petrol İşbirliği, Doğalgaz

A VIEW TO THE STRATEGIC POSITION OF UYGHUR DISTRICT FROM THE POINT OF CHINA'S DEVELOPING PETROGAZ COOPERATION WITH THE CENTRAL ASIA

109

ABSTRACT

Xinjiang is a significant energy base and one of the improvable regions of China in 21st century with its wide land, rich natural resources, and enormous developing potential. Besides, the fact that Xinjiang is neighbor with the Central Asian countries, and is one of the few regions, which has rich natural resources, but has not yet been opened to the world, puts it into an important position in the field of energy gradually. Xinjiang has a vital role and a strategic position in China's petroleum cooperation with the Central Asian countries with its expanded cooperative and mutually complementary relations with the Central Asian countries in concept of its special geography, natural resources superiority, and energy and petro chemistry structure.

Keywords: Uyghur District, Central Asia, China, Energy, Petroleum Cooperation, Natural Gas

* Doç. Dr. Merkezi Milletler Üniversitesi, Ekonomi Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Bölümü, ÇİN, E-posta: uighuronline@gmail.com.

Uygur bölgesi 5600 km.lik hudut çizgisiyle çevresindeki Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Pakistan, Moğolistan, Hindistan, Afganistan gibi 8 ülke ile sınırdır. Genel olarak, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi ile Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan gibi beş Orta Asya ülkesini kapsayan bölgeye Orta Asya bölgesi denir. Avrasya'nın merkezi olan Orta Asya bölgesi ile sınırdır Uygur bölgesinin Çin'in Orta Asya ile olan ilişkilerinde ve Çin'in kendi siyasi ekonomisinde son derece önemli stratejik rolü bulunmaktadır. Özellikle Çin ekonomisinin sürekli hızlı bir şekilde büyümesi, enerjiye, bilhassa petrole olan talebin gün geçtikçe artması, enerji kaynaklarının kısıtlılığı, Çin'in enerji güvenliği sorununun gittikçe belirginleşmesi, devletin enerji güvenliğinin nasıl garanti altına alınması gerektiği gibi meseleler Çin'in ekonomik büyüme hedefini tutturup tutturamayacağını ilgilendiren stratejik meseleler hâline geldi. Orta Asya Avrasya'nın kalbinde yer alması dolayısıyla, stratejik konumu itibarıyla çok önemlidir. Ayrıca, doğal kaynaklar bakımından zengin olup, zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarını barındırmaktadır.

1. Çin'in Enerji Güvenliğinde Bir Seçenek Olarak Uygur Bölgesi

1.1. Uygur Bölgesinin Avantajı

Jeostrateji açısından, Uygur bölgesinin çok faydalı jeoavantajı bulunmaktadır. Batı tarafından kara yoluyla Orta Asya bölgesine bağlanan Uygur bölgesi, güneyden Pakistan üzerinden deniz yoluyla Hint denizi ve Hürmüz boğazına ulaşabilmektedir. Eğer Uygur bölgesinin jeoavantajından azami ölçüde yararlanılırsa, Orta Doğu ve Orta Asya-Hazar bölgesindeki petrol ve doğalgaz Uygur bölgesi üzerinden Çin'in iç bölgelerine ve limanlara nakledilebilecek, böylece geleneksel deniz taşımacılığı hattındaki kontrolü kolayca ele geçirilebilen Malakka (Malacca) Boğazı'nın ümüğünden uzak durmak mümkün olacaktır. Avrasya karasının göbeğinde yer alan, yeni Avrasya kara köprüsünü korumada yaşamsal önemi haiz Uygur bölgesi Çin'i Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerine bağlayan en elverişli kara yollarından , hem de çevre ülkelerin kaynak ve pazarlarının kullanılmasında en elverişli bölgelerden birisidir. Böylesi bir jeoavantaj günümüz dünyasındaki büyük ülkeler arasında nadir görülür.

1.2. Kendine Has Jeostratejik Konum

Jeopolitik strateji açısından, Orta Asya Avrasya karasının kesiştiği, güney ile kuzey arasında zorunlu geçit noktasında yer almaktadır. Ayrıca Asya'da Avrupa'ya giden kara yolunun düğüm noktasında bulunmaktadır. Tarihi "ipek yolu" ve bugünkü 2. Avrasya köprüsü buradan geçmektedir. Uygur bölgesi "Keşmir – Uygur – Tibet 'bağımsız koridoru'"nın merkez noktasıdır; "Türk koridoru" burada Rusya ve Çin ile bağlanır. Orta Asya'nın etrafında Rusya, NATO, İslam dünyası ve Hindistan bulunsa da, coğrafyasının geniş olması dolayısıyla tek güç merkezinin rolü sınırlı kalır. Şu anda, büyük güçler Orta Asya'da oyun kurma sürecindedirler. Bunun Orta Asya'ya olan etkisi farklı olmaktadır. Orta Asya'yı hangi gücün tek başına kontrol edeceği henüz belli olmamıştır. Orta Asya'nın kesin olarak belli bir gücün hegemonyasına girmesi gibi durum da ortaya çıkmamıştır. Durum belirsizliğini korumaktadır. Büyük güç merkezlerinin rekabet üstüne rekabet etmeleri ve oyun kurmaları, netice itibarıyla, tarafları strateji ayarlamaya sevk edebilir. Bunun Orta Asya bölgesindeki durumun nispi istikrarına faydası vardır. Bu durumda, Orta Asya Çin ile onlar arasında bir tampon bölgedir.

Dişarıya doğru genişleme yönünden bakıldığında, Çin'in kuzeyinde Rusya bulunmaktadır. Güneybatı ve güney bölgelerinin jeopolitik koşulları "kötü" olduğundan Çin'in bu iki yöne doğru genişlemesi mümkün değildir. Dolayısıyla Çin genişleme yönünü sadece batı anakarasına veya doğudaki denizlere odaklamak zorundadır. Orta Asya ülkeleri bağımsız olduktan sonra, Orta Asya bölgesi Çin ile Rusya, NATO ve İslam dünyası arasında stratejik tampon bölge hâline gelince, kara güçlerinin Çin üzerindeki tehdidi büyük ölçüde azaldı. Çin artık kaynaklarını bir araya toplayıp denizlere doğru genişleyebilir. Çin açısından bakıldığında, batıdaki büyük ülkelerin Orta Asya'ya

nüfuz etmeleri Çin'i tekrar deniz ve kara güçlerinin tehdidine maruz bırakabilir. Eğer Çin ile sınırdaş Orta Asya ülkeleri batı kampına katılırlarsa, Çin Orta Asya gibi güvenli bir dış sınır çizgisini kaybedip doğrudan NATO ile komşu olma gibi zor bir durumla karşı karşıya kalacaktır. Bu durum Çin'i batıda NATO'nun kısıtlaması, güneydoğu denizinde Amerika ve Japon ittifakının kuşatması gibi misli görülmemiş karmaşık hem de zor bir jeo güvenlik muhitiyle karşı karşıya bırakacaktır. Büyük devletlerin satranç oyunu noktasından bakıldığında, Uygur bölgesinin stratejik konumu daha net ortaya çıkar.

Jeoekonomik noktasından bakıldığında, Hindistan, Rusya, Pakistan ve Orta Asya ülkeleri Uygur bölgesinin dış ticaret ekonomisinin geliştirilmesinde sınırsız tasavvur alanı sağlamaktadır. Orta Asya ile Uygur bölgesi arasında karşılıklı sınır ötesinde oturan 10 etnik grup vardır. Orta Asya ülkeleri ile Uygur bölgesindeki ahalinin büyük bir kısmı İslam dinine inanır. Bunlar arasında Türki milletler hâkim unsur olup, bunların örf adetleri birbirlerine yakın, yaşam tarzları birbirlerine benzer, milli kimlik bilinci güçlü, birbirleriyle anlaşmaları kolaydır. Bütün bunlar Çin'in Orta Asya ile olan bölgesel ekonomik işbirliği için kolaylık sağlar.

Bununla birlikte, Orta Asya zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahiptir. Orta Asya tüm dünyaya petrogaz sağlayan boru hattının ortasında yer almış olup, güneyde Orta Doğu, kuzeyde Rusya'nın İdil-Ural petrogaz bölgesi¹ ve Sibirya petrogaz bölgesiyle bağlanmaktadır. Batısı muazzam petrogaz potansiyeline sahip bölgelerden biri olan Hazar Denizidir. Tahminlere göre, Kazakistan'ın karada bulduğu petrol rezervi 5 milyar 400 milyon ton, doğalgaz rezervi 6 trilyon metreküptür; Türkmenistan'ın petrol rezervi 6 milyar 300 milyona ton, doğalgaz rezervi 15 trilyon 5 milyar 500 milyon metreküptür; Özbekistan'ın petrol rezervi 300 milyon ton, doğalgaz rezervi 2 trilyon metreküptür.² Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkelerin bölgedeki petrogaz rezervi az ise de, bunlar önemli geçit ülkeleri olabilir.

Uygur bölgesinin petrogaz kaynakları da zengindir. Cungarya, Tarım, Turfan-Kumul gibi 3 büyük ve orta ölçekli petrogaz ovası ve Karaşehir, Sentanhu gibi 16 orta ve küçük ölçekli petrogaz ovası vardır. 2. Petrogaz kaynaklarını değerlendirme raporuna göre, Uygur bölgesinin Tarım, Cungar ve Turfan-Kumul gibi üç büyük ovasında toplam 20 milyar 900 milyon ton petrol ve 10 trilyon 850 milyar metreküp doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Bunlar ayrı ayrı olarak Çin karasındaki petrogaz kaynakları toplamının yüzde 30 ve yüzde 34'ünü teşkil eder. Dolayısıyla Uygur bölgesi jeologlarca Çin'de petrogaz potansiyeli en büyük bölge olarak görülmektedir. 2008 yılının sonu itibarıyla, Uygur bölgesinde üretilen petrol 400 milyon ton olup, Heilongjiang ve Shandong'dan sonra Çin'de petrol üretimi 400 milyon tona ulaşan 3. bölge olmuştur. Bu arada, 2006 yılında Uygur bölgesinin doğalgaz üretim miktarı Sichuan eyaletini geçerek, Çin'de 1. sıraya geçmiş, bugüne kadar ardı ardına 3 yıl ülke 1. si konumunu korumuştur. Ham petrol üretim miktarı 1997 yılından bugüne kadar 10 sene boyunca Daqing petrol sahası ve Shengli petrol sahasından sonra, Çin karasında 3. sırayı almıştır.³ 2007 yılında üretilen ham petrol 26 milyon 400 bin ton, üretilen doğalgaz 21 milyar 100 milyon metre küp olmuş, toplam petrogaz miktarı 43 milyon 300 bin tona ulaşmış ülkedeki en büyük petrogaz bölgesi durumuna gelmiştir. 2010 yılına gelindiğinde, Uygur bölgesinin yıllık ham petrol üretimi ve ithalatı 45 milyon ton, doğalgaz yıllık üretim miktarı 28 milyar 400 milyon metreküpe ulaşmış Çin'in önemli petrogaz üretimi, işlem ve tedarik üssü

¹ 张抗, 世界地缘油气宏观格局及中国的战略选择[J]. 国际石油经济, 2008, 16 (3) : 1-6. [Zhang Kang, "Dünya Jeopetrogazındaki Makro Vaziyet ve Çin'in Stratejik Seçenekleri", Uluslararası Petrol Ekonomisi, 2008, 16 (3) : 1-6]

² 孙壮志, 中亚新格局与地区安全[M]. 北京: 中国社会科学出版社, 2001: 48. [Sun Zhuang-zhi: "Orta Asya'da yeni Vaziyet ve Bölge Güvenliği" (M), Pekin: Çin Sosyal Bilimler Neşriyatı, 2001: 48]

³ 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2008年) [M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet İstatistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji İstatistik Yıllığı (2008), Pekin: Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2008.]

olmuştur. Bunların yüzde 80'den fazlası doğuya taşınmıştır.⁴ Şu anda, Uyghur bölgesinde ilk etapta Karamay, Dushanzi, Urumçi, Korla, Zepu gibi yerlerde farklı çapta, kendine has özelliği olan petrokimya ürünleri işlem üsleri oluşmuş olup, bunlar Çin'in batısındaki önemli petrol, petrokimya üssü ve enerji üretim üssü durumuna gelmiştir.

Görüldüğü gibi, bu bölgenin siyasi, ekonomi ve askeri açıdan Çin'in devlet stratejisinde çok önemli, olmazsa olmaz yeri vardır.

2. Çin'in Orta Asya İle Petrol Ticareti İşbirliği

2.1. Petrol kaynaklarını ortak arama ve açma

Çin petrol Şirketi'nin Kazakistan ile bir çok alanda enerji işbirliği vardır. Çin'in Orta Asya ile olan petrogaz işbirliği 20. yüzyılın 90'lı yıllarında başlamış olup, işbirliği alanı ağırlıklı olarak petrogaz sahasını açma, boru hattı inşası, teçhizat ve teknik servis gibi yönlerde olmuştur.

Petrogaz sahasını açma alanında, Çin esas olarak bölgedeki Kazakistan ile bir dizi etkin işbirliği içerisine girmiştir. 1997 yılında, Çin ve Kazakistan iki ülke hükümeti petrogaz işbirliği anlaşması imzalamış, Aktyubinskneft petrol sahası ve Uzensk petrol sahasının, ayrıca Uzensk'te Alatov'a kadar olan 3000 km.lik petrol boru hattı inşasının Çin tarafından üstlenilmesi kararlaştırılmıştır. Haziran 1997 yılında Çin Petrogaz Şirketi Kazakistan ile Uzensk Petrogaz Anonim Şirketinin yüzde 6.03 hissesini satın alma konusunda anlaşma imzalamıştır. Ardından, bu şirket yine Kazakistan Uzensk petrol sahasının yüzde 51 hissesini satın almıştır. Haziran 2003 yılında Çin yine Kazakistan ile Aktyubinskneft Petrogaz Anonim Şirketi'nin yüzde 25 hissesini satın alma hususunda bir anlaşma imzalamıştır. Diğer şirketlerin hisselerini devretmeleri neticesinde, Çin Aktyubinskneft Petrogaz Anonim Şirketi'nin yüzde 85 hissesini kontrol altına almıştır. Çin Aktyubinskneft Petrogaz Şirketi'nin yönetimini devraldıktan sonra, bu şirketin ham petrol üretim kapasitesi 1997 yılındaki 2 milyon 800 bin tondan 6 milyon tona ulaşmış ve 270 milyon dolar kar etmiştir. 2003 yılında Çin Petrol Doğalgaz Şirketler Grubu Bir Suudi Arabistan şirketi ve Amerika Chevron Texaco şirketinin elinden ayrı ayrı olarak Kazakistan'ın Buzachi petrol sahasına ait yüzde 35 ve yüzde 65 hissesini satın alarak bu petrol sahasının kontrolünü tamamen ele geçirmiştir. Bu petrol sahasının çıkarılabilir rezervi yaklaşık 3-5 yüz milyon varil olup, potansiyel rezervi 1 milyar varile ulaşabilir. Her yıl Çin'e 20 milyon ton petrol sağlamaktadır. Gelecekte bu 50 milyon tona ulaşacaktır. Bunun yanı sıra, Çin Petrokimya Limited Şirketi Aralık 2004'de Kazakistan'ın Hazar Denizi'ndeki Tengiz bölgesi petrol sahasının yüzde 50 hissesini satın almıştır.⁵

2009 yılının Nisan ayında, Çin Petrol Şirketler Grubu "kredi-petrol takası" taktiğiyle Kazakistan Devlet petrogaz Şirketi ile petrol doğalgaz sahasını genişletmede işbirliği ve 5 milyar dolarlık sermaye desteği hakkında çerçeve anlaşması imzalamıştır.⁶ Ardından, iki taraf Orta Asya Petrol Şirketleri ile Mangistau Petrogaz (Mangistaumunaigas) Şirketini birlikte satın alma hususunda anlaşma imzalamıştır. Sadece bu anlaşma ile Kazakistan Çin Petrol Şirketi'nden 10 milyar dolar kredi koparmıştır. Ayrıca, Çin İthalat-İhracat Bankası Kazakistan'a yine 5 milyar dolar kredi sağlamıştır.

⁴国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴(2008年)[M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet İstatistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji İstatistik Yıllığı (2009), Pekin: Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2009]

⁵王晓梅. 中亚石油合作与中国能源安全战略[J]. 国际经济合作, 2008 (06) . 44~45. [Wang Xiaomei, "Orta Asya'da Petrol İşbirlikleri ve Çin'in Enerji Güvenliği Stratejisi", Uluslararası Ekonomik İşbirliği, 2008 (06) . 44~45.]

⁶新华网. "贷款换石油"再出手中石油50亿美元购哈油气公[EB/OL]. http://news.xinhuanet.com/fortune/2009-04/20/content_11219215.htm.

2.2. Petrol Boru Hattı İnşası

Çin Orta Asya ile olan enerji işbirliği sürecinde ağırlık noktasını Çin-Kazakistan petrol boru hattı inşası üzerine koymuştur. Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı inşası 2004 yılının Eylül ayında başlamış olup, yıllık petrol taşıma kapasitesi 10 milyon ton olarak tasarlanmıştır. Çin-Kazakistan boru hattının ilk etabının, yani “Atasu-Alatau” kısmının yapımı Aralık 2005'te resmi olarak tamamlanıp faaliyete geçirilmiş, 31 Aralık 2007'ye kadar Çin-Kazakistan ham petrol boru hattından 6 milyon 537 bin 400 ton ham petrol ithal edilmiştir. 2008 yılında Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı üzerinden Maytağ Petrokimya Şirketi'ne taşınan ham petrol miktarı 5 milyon tonu geçmiştir.⁷ 2009 yılının ikinci yarısında, Çin'in Orta Asya'daki faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Bu bölge Rusya'nın geleneksel nüfuz alanı içerisinde yer alsa da, finansal krizin Rusya'nın ekonomik gücü ve tesir gücünü ağır derecede zayıflatması, bununla birlikte, Çin ile Orta Asya arasında yeni ticaret dalgasının ortaya çıkmasıyla Rusya'nın etkisi aniden azalmıştır. 2009 yılının Aralık ayında, Çin devlet başkanı Hu Jintao zengin doğalgaz kaynaklarına sahip Türkmenistan ile Uygur bölgesini birbirine bağlayacak olan yeni doğalgaz boru hattının açılış törenine katılmıştır. İngiliz GCA Danışmanlık Şirketi'nin açıklamasına göre, Çin ayrıca doğalgaz rezervi 14 trilyon metreküp olan Güney Yolöten doğalgaz sahasının açılmasında kullanılmak üzere 4 milyar dolar kredi vermeyi kabul etmiştir.⁸ Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı 3 yıldır faaldir. Geçen yılın sonunda batı doğalgazını doğuya taşıyan 2. hat devreye girmiştir. 2010 yılında batı doğalgazını doğuya taşıyan 3. hattın batı kısmının yapımına başlanacaktır. Bu Uygur bölgesi enerji geçit yolundaki bir diğer temel boru hattı olacaktır. Batı doğalgazını doğuya taşıyan 3. hat boru hattının ilk durağı batıda Uygur bölgesindeki Korgas'tan başlayıp doğuda son durağı olan Guangdong'un Shaoguan bölgesine ulaşacaktır. Bu boru hattının yıllık doğalgaz taşıma kapasitesi 30 milyar metreküp olarak tasarlanmıştır. Korgas-Xi'an kısmı batı doğalgazını doğuya taşıyan 2. hat boyunca doğu istikametinde Uygur bölgesi, Gansu, Ningxia, Shanxi, Henen, Hubei, Hunan ve Guangdong olmak üzere toplam 8 eyalet ve özerk bölgeden geçecektir.

Batı 2. hattında olduğu gibi, Orta Asya doğalgazı batı 3. hattının da doğalgaz kaynağıdır. Şu anda, batı 3. hattının batı kısmı (Uygur Bölgesindeki Korgas'tan Ningxia Zhongwei'e kadar) yapım sürecinde olup, 2012 yılında faaliyete geçirilecektir. Batı 3. hattının doğu kısmı (Ningxia Zhongwei'den Guangdong Shaoguan'e kadar) tahminen 2014 yılında faaliyete geçirilecektir. Plana göre, 2014 yılında batı 3. hattı tüm hat boyunca doğalgaz nakledecektir. Zamanla batı 3. hattı batı 1. hattı, batı 2. hattı, Shanxi-Pekin 1. ve 2. hattı, Sichuan doğalgazını doğuya taşıyan hat gibi temel boru hatları ağı birleşecek, böylece doğu ile batıyı, güney ile kuzeyi birbirine bağlayan doğalgaz temel boru hatları ağı oluşacaktır.

Amerika ve Rusya'nın bu bölgedeki yanlış hareketlerinden istifade eden Çin bölgede müthiş bir tüketim furyası hareketi başlatmış durumdadır. Bölge hükümetlerine milyar dolarlık krediler temin etmiş, Kazakistan ve Türkmenistan'da enerji ile ilgili son derece önemli imtiyazlara erişmiştir. Geçen sene Çin petrol Şirketi Türkmenistan'ın Güney Yolöten petrol sahasını açma hakkını kazanmıştır. Çin ayrıca Kazakistan'da uranyum ve petrol çıkarma faaliyetlerini aktif yürütmekte, Çin'den Kırgızistan, Tacikistan ve daha uzak bölgelere mal taşıyacak modern karayolları inşa etmektedir. Çin Çin'in batı bölgesi ile Orta Asya ülkelerini birbirlerine bağlayan hızlı tren ağı kurmayı ve bunları nihai olarak Avrupa hızlı tren ağıyla birleştirmeyi planlamaktadır. Çin şu anda ilgili ülkelerle görüşmeye başlamıştır. Hızlı tren ağı tamamlandığında, hızı saatte 200

⁷李方杰. 中国与中亚石油贸易合作发展策略[J]. 现代商贸工业, 2009 (18) : 97~98. [Li Fangjie, “Çin'in Orta Asya İle Olan Petrol Ticareti İşbirliğinin Geliştirilmesindeki Taktiği”, Çağdaş Ticaret Endüstrisi, 2009 (18) : 97~98]

⁸环球网. 英媒: 中国能源目光转向中亚[EB/OL]. (Dünya haber ağı. İngiliz medyası: Çin Enerjide Gözünü Orta Asya'ya Çevirdi). http://china.huanqiu.com/eyes_on_china/economy/2010-03/743491.html.

km. olan hızlı tren Çin'in Urumçi şehrini Orta Asya'daki Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi ülkelerle bağlayacaktır. Çin'in Orta Asya hızlı tren ağı kurmasında temel iki maksat bulunmaktadır: Biri, batı bölgesinin ekonomik gelişimini hızlandırmak, diğeri ise, Orta Asya ülkelerinin kaynaklarının Çin'e taşınmasını kolaylaştırmaktır. Ham petrol boru hattının Kazakistan'ın batı bölgesinden Uygur bölgesine kadar olan bölümünün tümünün bağlantısı gerçekleştiğinde, Orta Asya'dan gelen petrol kesintisiz olarak Çin'e akacaktır.

Aynı zamanda, Uygur bölgesindeki petrogaz boru hattı inşası hızla ilerlemektedir. 2007 yılı itibariyle Uygur bölgesindeki petrogaz boru hatlarının toplam uzunluğu 8300 km. ye ulaşmış olup, bu hatlar meşhur "batı doğalgazını doğuya taşıyan" boru hattı, Çin-Kazakistan ham petrol boru hattının ilk etabı, batı ham petrol boru hattı ve rafine yağı boru hatlarını kapsar. "Batı doğalgazını doğuya taşıyan" boru hattı, Urumçi-Lanzhou rafine yağı boru hattı, Piçan – Lanzhou ham petrol boru hattı, Çin-Kazakistan ham petrol boru hattı, yani yurtiçiyle yurtdışını birbirine bağlayan petrogaz boru hatları ağı Çin devlet kara enerjisinin stratejik geçiş yollarının en önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Uygur bölgesi kendine has coğrafi konumu ve sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz kaynakları dolayısıyla Çin ile Orta Asya arasında stratejik enerji geçit yollarının kurulmasında ön saf durumuna gelmiştir. İçeriye dışarıya bağlayan petrogaz boru hattı ağları ülkenin kara üzerindeki stratejik petrol geçiş yollarının genel çerçevesini şekillendirmiş durumdadır. Gerek coğrafi konum avantajı, kaynak avantajı, gerekse petrogazın taşınma koşulları gibi pek çok bakımından, Uygur bölgesi Çin'in gelecekteki enerji güvenliğinde önemli görev üstlenmenin temelini ve şartlarını hazırlamıştır.

3. Orta Asya Ülkelerinin Niyetleri

3.1. Orta Asya Ülkeleri Ekonomik Gelişmedeki Pasif Konumunu Değiştirmek Niyetindeler

Orta Asya'daki 5 ülke kaynak bakımından zengin iseler de, eski Sovyetler Birliği döneminde uzun müddet ham madde üssü olarak kalmış olmaları nedeniyle, sanayi yapısı hantal, işleme sanayi ağır derecede geri kalmış olup, bağımsız devlette olması gereken mükemmel sanayi sistemini oluşturamamışlardır. Ekonomide Rusların kontrolü altında bulunmaları sebebiyle, kendi kaynakları üzerinde de uzun bir süre belirleyici yetkileri olmamıştır. Orta Asya petrogazının taşınması boru hatlarına dayanır, ama eski Sovyetler Birliği dönemindeki petrogaz boru hatları şu anda çoğunlukla Rusların ellerindedir. Rus sömürgesi döneminde, Orta Asya'nın doğusu "kuzeyin petrolünü güneye taşıyan" bir bölge olarak, kuzeyin petrolünü Sibirya'nın güneyindeki Omsk'ten Kazakistan'ın doğusundaki Pavlodar, Çimkent üzerinden Özbekistan'a ulaştırıyor, yol üzerindeki duraklarda bulunan rafine fabrikaları çeşitli ülkelere petrol ürünü gönderiyordu. Orta Asya'nın batısı ise, "petrogazı kuzeye taşıma" yolu aracılığıyla Hazar denizinin doğu ve batı kıyısındaki boru hatları boyunca petrogazı Rusya'ya gönderiyordu. Ruslara rafine yağı ve petrokimya merkezi için petrol sağlamanın dışında, yine Rus boru hatları ağı üzerinden Batıya petrol gönderiyordu. Tarihin oluşturduğu bu durumu kısa sürede değiştirmek mümkün değildir. Bu durum epey uzun bir süre devam edecektir. Bağımsızlıktan sonra, Orta Asya'nın zayıf ekonomik temeline bir de siyasi ve ekonomik çalkantıların eklenmesiyle yaşanan gerileme (gerçi son 10 seneden beri iyileşiyor ve gelişiyor ise de) bunların devlet gücünü hızla büyüyen ekonomi ve büyük çapta petrogaz arama ve açma ihtiyacı karşısında zayıf kalmasını tayin etmiştir. Eski Sovyetler Birliği'nin dağılması yabancı şirketlerin Orta Asya'ya akın akın girmelerine fırsat yaratmıştır. Tam olmayan istatistik verilere göre, şu anda, Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Türkiye, Kanada, Japonya, Hindistan, Suudi Arabistan, Güney Kore, Rusya, Çin, Arjantin, Macaristan, Umman ve Arap Birleşik Emirlikleri gibi 20'den fazla ülkeye ait 50'den fazla şirket bir araya gelerek petrol arama-açma ve ham petrol işleme ve pazarlama gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Menfaat kapışmasında, Amerika, Rusya ve Çin'e ait şirketler en faal durumdadırlar. Büyük devletlerin Orta Asya

- Çin'in Orta Asya İle Olan Petrogaz İşbirliğinin Geliştirilmesi Noktasından Uygur Bölgesinin Stratejik Konumuna Bir Bakış

ülkelerinin petrogaz sanayi ve ekonomik can damarları (özellikle petrogaz ihracatıyla ilgili boru hatları) üzerindeki sıkı kontrolü bunların ekonomi ve petrogazın geliştirilmesinde belirli derecede edilgen davranmalarına sebep olmaktadır. Kaynakların değeri ve coğrafi konum değerinin birlikteliği Orta Asya bölgesini büyük devletlerin çıkar çatışmasına girdiği ve uluslar arası sermayelerin şiddetli rekabet ettiği bir sahne durumuna getirmiştir.

3.2. Orta Asya Petrogazının Büyüme Eğilimi

Petrogaz ihracatında çok yönlülüğü gerçekleştirmek ve kaynakları açmak ve ihraç etmek suretiyle ekonomik gelişmeyi sağlama Orta Asya ülkelerinin vaz geçilmez arzusu hâline gelmiştir. Mevcut boru hatları dışında, doğuya, güneye (Güney Asya'ya) yönelik boru hatları meselesi hükümetlere çok defa sunulan ve şirketler arası görüşmelerde gündem maddesi olan bir konudur. Bunun için, büyük devletlerin kısıcında hayatta kalmaya ve gelişmeye çabalayan Orta Asya ülkeleri büyük devletler (holdingler) arasında denge ve fırsat arayışına girmişlerdir. Onlar sürekli Avrupa ve Amerika ile boru hattı yapımı imkânlarını müzakere ederken, çok yönlü enerji ihracatına ciddi ihtiyaç duyan Çin'e de dikkat etmektedirler. Çin'in artan enerji ihtiyacı Orta Asya için de büyük bir çekim gücü oluşturmaktadır. Üstelik Çin'in petrogaz boru hattı yapımı Rusya ve Avrupa'ya petrogaz gönderme ile ilgili görüşmeler için faydalı bir kart olmuştur. Bu da son yıllarda Orta Asya ülkelerinin enerji stratejisindeki yöneliminin yeni bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Orta Asya Avrasya karasının ortasında yer almış olup, coğrafi ilişkiler bakımından en öne çıkan özelliği kapalı olmasıdır. Denizlere çıkışı yoktur. Dolayısıyla bunların dünya piyasasına ulaşabilmeleri için ülkeler ötesi taşımacılığa veya komşu ülkelerin yardımıyla ihracat geçidi elde etmelerine ihtiyaçları vardır. Şu anda Orta Asya ülkelerinin enerji ihracatı genellikle Rus boru hatları ve limanlarına dayanmaktadır. Bu tür tek yola mahkûm olma durumu Orta Asya ülkelerini rahat ettirmez. Orta Asya'nın batı bölgeleri için İran üzerinden geçecek boru hattı en ekonomik ise de, İran'ın şu anki durumunun güven duygusu vermemesi dolayısıyla, bunun kısa süre içinde gündeme gelmesi mümkün gözükmemektedir. Güneyde Hint Denizi'ne çıkışta karşılaşılan mesele Afganistan-Pakistan geçidi güzergâhındaki durumun da istikrarsızlığıdır. Doğudaki Çin ise hem enerji ihtiyacı büyük olan müşteri durumunda, hem de aynı zamanda Orta Asya enerjisinin Asya bölgesine girmesinde "sıçrama tahtası" ve köprü" durumundadır. Gerçekten, Orta Asya ülkeleri de Çin ile ticaret işbirliğini güçlendirmeyi ve Uygur bölgesi üzerinden Çin ile olan ticaret işbirliğini genişletmeyi ümit etmektedirler. Çin bakımında, Uygur bölgesinin Orta Asya üzerinden Rusya ve Orta Doğu ile bağlanmada önemli kavşak nokta olması dolayısıyla Orta Asya'daki petrol açma faaliyetlerine dâhil edilmesi Rusya ve Orta Doğu ile olan ilişkileri geliştirmede yararlı olmakla kalmaz, Orta Asya, Rusya ve Orta Doğu enerji sahası birbirine bağlandıktan sonra, Orta Asya üzerinden Rusya ve Orta Doğu'dan uzun süreli, istikrarlı enerji temini sağlayabilir.

4. Çin'in Orta Asya'ya Yayılma Stratejisi

4.1. Çin'in Enerji Güvenliğinde Jeostratejik Seçenekleri

2001 yılında Çin'in petrol tüketiminde ithalata bağımlılığı sadece yüzde 29.1 idi. 2004 yılında, Çin'in petrol ithalatı ilk kez 100 milyon tonu geçerek 120 milyon tona ulaşmış ve petrolde dışa bağımlılık oranı yüzde 35'e yükselmiştir. 2006 yılında bu oran yüzde 47.3'e, 2008 yılında yüzde 49.8'e ulaşmış önceki yıllara göre, yüzde 1.4 artmıştır, yani hep artış eğilimi göstermiştir.⁹

⁹国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2002 - 2008年) [M], 北京 :中国统计年鉴出版社, 2002 - 2008. [Devlet İstatistik Kurumu Enerji Dairesi. Çin Enerji İstatistik Yıllığı, (2002 - 2008) (M). Pekin: Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2002 - 2008.]

Uluslar arası Enerji Kurumu (IEF)’nin tahminine göre, 2030 yılında, Çin’in petrol ithalat miktarı arz miktarının yüzde 74’ünü oluşturacaktır.

Görülüyor ki, Çin’in petrolde dışa bağımlılığı gittikçe artmaktadır. Ayrıca, şu anda Çin’in ham petrol ithalatının yüzde 60’tan fazlası vaziyeti çalkantılı olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika’dan yapılmaktadır. Çin petrol ithalatında esas olarak denizde bir araya getirip taşıma yöntemini kullanmaktadır. Ham petrol nakliyatının tahminen beşte dördünün Malaca Boğazı’ndan geçmesi dolayısıyla Çin’in enerji güvenliğini kısıtlayan “Malaca çıkmazı” oluşmuş durumdadır.¹⁰ Onun için, Çin’in petrol ithalatındaki zaafı daha belirgindir. Bununla birlikte, Çin stratejik petrol stoklamaya daha yeni başladığından petrol stoklama sistemi mükemmel değildir. Çin enerji temini ve nakliye kanallarını çeşitlendirmek zorundadır. Orta Asya’nın zengin petrolü ve bu bölgenin Çin ile komşu olması bu bölgeyi Çin’in diğer bir petrol kaynağı durumuna getirip Çin’in petrol ithalat kanallarının çeşitlendirilmesini ve nakliyat kanallarının çeşitlendirilmesini hızlandırarak Çin’in uluslar arası petrol piyasası tehdidine karşı direncini artırabilir. Yurtiçi petrol tüketimini garanti altına almak için, petrol kaynakları, nakil yolları ve nakil yöntemleri petrol güvenliğinde düşünülmesi gerekenlerin kapsamına sokulmalıdır. Uygur bölgesi bundan ötürü Çin’in devlet enerji güvenliğinde son derece önemli bir konuma sahiptir. Çin Orta Asya ülkeleriyle hükümet düzeyinde diyalog kurarken, bir taraftan da Orta Asya ülkelerinde yatırım ve işbirliği imkanı elde etmeli, Uygur bölgesinden doğrudan Orta Asya ülkelerine ulaşan petrol ve doğalgaz boru hatlarının inşasını güçlendirmelidir. Çünkü boru hatlarının inşası sadece iktisadi mesele değil, aynı zamanda siyasi meseledir.

Çin Orta Asya bölgesine yeni giren bir güçtür, ama nüfuzu gittikçe artmaktadır. Çin çoktan bu bölgenin enerji piyasasında önemli bir aktör duruma gelmiş bulunmaktadır. Çin hükümetinin gözünde, Orta Asya petrol, doğalgaz ve diğer zenginliklerin önemli bir tedarik kaynağıdır. Kazakistan’da iki petrol sahasını açma hakkına sahip olan Çin Petrol-doğalgaz Şirketler Grubu (CNPC) yakında yine Uygur bölgesi ile Orta Asya arasında iki doğalgaz boru hattı inşa etmiştir ki, bunların biri Türkmenistan’dan, diğeri Kazakistan’dan gelmektedir. Gerçi Çin’in şu andaki arayışı ekonomik hedef ise de, zamanla Pekin’in bu ekonomik güçle bölgede politik nüfuz arayışına girmesi ve kendi stratejik hedefini garanti altına alması mümkündür. Hu Jintao ekonomik işbirliğinin Şangay İşbirliği Örgütü’nün önemli temeli ve öncelikli büyüme yönelimi olduğunu, bu işin net ve kararlı siyasi niyetle uygulanabilir politik düşünce ve sarsılmaz sağlam bir ruhla yapılması gerektiğini belirtmiştir.¹¹

4. 2. Ülke Kaynaklarının Korunması

Çin’in Orta Asya ile olan enerji işbirliği Çin’in kendi kaynaklarını korumasında yararlıdır. Uzun vadede Çin’in petrol stokunun büyük ölçüde artıp artmayacağı Uygur bölgesindeki petrol sahasına bağlıdır. Çin’in uzun vadeli enerji güvenliğini garanti altına almak için, Uygur bölgesindeki üretim miktarının değil, stok miktarının artırılması, bu bölgenin Çin’in yedek enerji üssü hâline getirilmesi gerekir. Bunun bugün burayı büyük çapta açmaktan daha fazla stratejik değeri vardır. Bu hem nispi maliyet kuramına uygun, hem de sürdürülebilir büyüme stratejisine uygundur. Üstelik Orta Asya petrolünü kullanarak Orta Asya’nın Çin’in yavaş yavaş batıya taşınan deniz kıyısı ekonomik gücü ile sıkı uyum içerisinde olmasını sağlayıp Çin’in kuzeybatı bölgesinde “iki taraftan kıskacı altına alma vaziyeti” oluşturmak mümkündür. Bunun “doğuda istikrarı sağlayıp

¹⁰杨泽伟. 中国能源安全问题: 挑战与应对[J]. 世界经济与政治, 2008 (08). [Yang Zewei, “Çin’in Enerji Güvenliği Sorunu: Meydan Okuma ve Karşı Koyma”, Dünya Ekonomisi ve Politika, 2008 (08)]

¹¹胡锦涛. 承前启后、继往开来, 努力开创上海合作组织事业新局面[N]. 人民日报, 2003- 05-29: (1). [Hu Jintao, “Öncekileri devralıp sonrakileri harekete geçirerek, eskileri devam ettirip geleceğe açılarak Shanghai İşbirliği Örgütü’nde yeni bir vaziyet yaratmaya çalışalım” –Shanghai İşbirliği Örgütü üye ülke devlet başkanlarının Moskova toplantısında yapılan konuşma (N). Halkın Günlüğü Gazetesi, 29 Mayıs 2003 (1).]

batıya doğru ilerleme” sürecinde “batıya girme” stratejisinin gerçekleştirilmesinde ve tüm ülkede petrolün dengeli yayılmasında yararı vardır.

Şu anda Çin petrol sektöründeki ticari stoklama sistemi arz edilen ham petrolün tamamının yurtiçinden tedarik edilmesi zemininde tasarlanmış, boru hatları ve nakliye durumu buna göre düşünülmüş, sürümlü stoklama boyutu iki haftalık işlem arz miktarına göre belirlenmiştir. Bu sadece normal ticari sürümlü stoklama olabilir, ancak Çin’de gerçek anlamda petrol ticari stoklama sistemi henüz kurulmuş değildir. Ayrıca, şiddetlenen uluslar arası petrol kapışması ve şiddetli fiyat çalkantıları Çin’i mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde sağlam bir petrol ticari stoklama sistemini kurmaya mecbur etmektedir. Çin tarafının düşüncesi şöyledir: Uygur bölgesinin enerji kaynakları zengindir, ama sadece enerji kaynaklarını açma kaynakların kurumasını hızlandırır. Sürdürülebilir büyüme stratejisi ve jeoekonomi noktasından bakıldığında, büyümeyi ayarlama düşüncesi, kendi kendine var olma ile Orta Asya kaynaklarını kullanmakla birlikte Uygur bölgesindeki enerjiyi stoklama stratejisini kurmayı gerektirir. 2010 yılında, Uygur bölgesinde stratejik petrol stoklama ve ticari stoklama tesisleri kurulacaktır. Bu tesislerin petrol stoklama hacmi 13 milyon metreküp olacaktır. Şu anda bu tesisler Maytağ ve Piçan gibi yerlerde hummalı bir şekilde yapılmaktadır.¹²

4.3. Petrogaz Merkezli Kapsamlı Büyüme ve Orta Asya Ülkeleriyle İşbirliği

Orta Asya ülkeleri sadece petrogaz değil, diğer madenler bakımından, tarım ve hayvancılık kaynakları bakımından da çok zengindir. Kazakistan’ın tahılı, uranyumu, Özbekistan’ın pamuğu dünyada önemli bir yere sahiptir. Çin Orta Asya ile çok yönlü karşılıklı ticareti geliştirebilir. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinin çeşitli altyapı kuruluşunu geliştirmeye ihtiyaçları vardır, hâlbuki bu alanlarda diğer yabancı şirketlerin yatırımı henüz yeterli değildir. Orta Asya pazarının dünyada daha açılmayan pazar diye bilinmesindeki temel sebep bu pazardaki milli ekonominin çeşitli alanlarında pek çok boşluğun bulunmasıdır. Dolayısıyla Çin’in Orta Asya ile olan ticari ilişkileri daha çok karşılıklı ilişkiler şeklinde gelişecektir.

4.4. Uygur Bölgesinin Orta Asya İle Olan İşbirliğindeki Konumunun Ön Plana Çıkarılması

Yukarıda anlatıldığı gibi, Orta Asya’nın özel stratejik konumu Çin’e şunu gösterdi ki, Orta Asya ile işbirliği ilişkilerini geliştirmek, sadece Orta Asya bölgesinde ekonomik çıkar elde etmeye yönelik değil, devletin küresel stratejisi ve “temel menfaati” ile ilgili büyük bir iştir. Batı bölgelerini hızla geliştirmek Çin’in ekonomik büyüme stratejisinin önemli bir parçasıdır. Çin devlet başkanı Hu Jintao şöyle belirtmiştir: “Sincan mutlaka devletin batı bölgesini açma stratejisinin önemli noktası kılınmalıdır.” Gerek ekonomik menfaat, gerekse siyasi menfaat bakımından olsun, Çin Uygur bölgesinin Orta Asya ile olan bölgesel ekonomik işbirliğine büyük önem vermelidir.

4.4.1. Uygur Bölgesinin Orta Asya’daki Yeri ve Rolü Yükseltilmelidir

Uygur bölgesi Orta Asya ülkeleri ile olan bölgesel ekonomik işbirliğiyle Uygur bölgesi ekonomisinin daha hızlı gelişmesini sağlayıp Uygur bölgesinin Orta Asya’daki yeri ve rolünü yükseltebilir. Başka bir deyimle, Uygur bölgesinin ekonomik gelişme seviyesi büyük ölçüde yükseldiğinde, doğal olarak daha büyük ekonomik çekim gücü, yayılma gücü ve yoğunlaşma gücüyle Orta Asya ülkeleri arasındaki üretim materyallerinin yoğun akışını hızlandırabilir. Ayrıca pazarın genişletilmesi ve sanayi sektörünün birlikte hareket etme kabiliyeti kendi aralarındaki ekonomik katılımı ve bütünleşmeyi güçlendirebilir, bu durum Orta Asya ülkelerini bir adım daha doğu pazarına yaklaştıracaktır. Çin’in Şangay İşbirliği Örgütü çerçevesinde Uygur bölgesinin

¹²中国新闻网. 新疆将建石油战略与商业储备库库容1300万方[EB/OL]. (Çin Haber Ağı. Xinjiang’da stratejik petrol stoklama ve ticari stoklama deposu İnşa edilecektir.. <http://www.chinanews.com/ny/news/2010/04-02/2205303.shtml>)

jeoavantajını kullanarak Orta Asya ülkelerinin ikincil bölgesel ekonomilerinin holdingleşmesine aktif katılıp Orta Asya’da ikincil bölgesel ekonomi holdinglerini oluşturması Uygur bölgesini içine alan Çin kuzeybatı bölgesi ekonomisinin hızla büyümeye doğru ilerlemesinde kat etmesi gereken bir yoldur. Bunu Çin’in büyüme eğilimi temelindeki devlet stratejisi ve Uygur bölgesinin özel coğrafi konumu, insan gücü gibi avantajı ve gelişme imkânları belirlemiştir.

4.4.2. Uygur Bölgesi “Doğuya bağlanıp batıya açılan, batıdan gelip doğuya giden” büyük devlet ticaret geçidi olarak kurulmalıdır.

Şu anda Uygur bölgesinde 1. seviyede 17, 2. seviyede 12 liman açılmış durumdadır. Bunların içerisinde Orta Asya’ya açılan 1. seviyede 10 liman bulunmaktadır. Komşu Orta Asya ülkeleri ile bağlanan karayolu limanlarının tamamı yüksek kaliteli asfalt yollarla bağlanmış olup, sınırdan giriş çıkışı bulunan mal nakliye yolları 63 tanedir. Orta Asya’daki uluslar arası demiryolu hatlarıyla bağlantı kurulmuş, Orta Asya ülkelerinin tamamıyla kablolu haberleşme ve dijital haberleşme gerçekleştirilmiş durumdadır. Urumçi uluslar arası havaalanı merkezli uluslar arası havayolları hattının Orta Asya, Orta Doğu, Rusya gibi 15 ülkenin 19 şehri ile bağlantısı bulunmaktadır. Kazakistan ile Çin’in ilk sınır ötesi serbest ticaret bölgesi olan Korgas Serbest Ticaret Bölgesi kurulmuştur.¹³ Orta Asya ülkeleri ile olan ticari ilişkilerin büyük bir kısmı Uygur bölgesi temelinde gerçekleştirilmektedir.

Uygur bölgesinin mevcut imalat sektörünün seviyesi Orta Asya’nın gün geçtikçe artan tüketim kalitesini tam olarak karşılayamaz. Uygur bölgesi yine de uluslar arası ticaret kanalları temelinde Çin ile Orta Asya, Batı Asya arasında “ticaret koridoru” olmaya devam etmelidir. Orta Asya’daki 5 ülke kaynak bakımından zengin ise de, sanayi yapısı hantal, işlem sanayisi çok geri olup hâlâ mükemmel bir sanayi sistemi oluşturabilmiş değildir. Uygur bölgesinin sanayi yapısı da uygun değildir, ekonomik temeli zayıf, ekonomik boyutu küçüktür. Ancak Çin’de daha mükemmel sanayi sistemi vardır, özellikle hafif sanayi, elektrikli ev aletleri, elektronik, iletişim sektörü, inşaat malzemesi ve diğer işlem-imalat sektörü gibi pek çok alanda güçlü avantajlar bulunmaktadır. Bunlar tam Orta Asya’daki 5 ülkede ve çevredeki bölgelerde en zayıf sektörlerdir. Dolayısıyla her iki tarafın karşılıklı birbirini tamamlama özelliği vardır. Şunu demek mümkündür ki, Orta Asya’daki 5 ülke ile Uygur bölgesini karşılaştıracak olursak, iki tarafın sanayi yapısının birbirini tamamlama özelliği zayıf olup birbirleri arasında daha çok benzerlik vardır. Ancak iki tarafın karşı karşıya bulunduğu yayılma bölgelerindeki geniş pazarların karşılıklı tamamlayıcı özelliği bu tür benzerlikleri rekabet ilişkisine kadar götürmemiş, aksine daha çok karşılıklı tamamlama ilişkisine götürmüştür.

2008 yılında Uygur bölgesi dış ticaret hacmini 22 milyar 217 milyon dolar olarak tamamlayıp yüzde 62 büyüme hızıyla ülke 2. si olmuştur. İthalat ihracat hacmi bakımından ülke sıralamasında 12. sıraya yükselmiş, batı bölgelerinde Siçuan’ı geçerek 1. olmuştur. Orta Asya bölgesine yönelik sınır ticaret hacmi 17 milyar 642 milyon dolara ulaşmış, bir önceki aynı dönemdekine göre yüzde 87.4 artarak Uygur bölgesinin toplam dış ticaret hacminin yüzde 79.4’ünü, Çin’in Orta Asya’ya yönelik toplam ticaret hacminin yüzde 57.1’ini teşkil etmiştir. Uygur bölgesi sınır ticaretinde gerçekten büyük bir eyalet hâline gelmiştir. 2008’de Uygur bölgesi ile ticari ilişki kuran pazarlar 167 ülke ve bölgeye ulaşmıştır. Uygur bölgesinin birinci ticaret ortağı olan Kazakistan’ın ticaretteki ağırlığı yüzde 40.8 olmuş, ikinci ticaret ortağı olan Kırgızistan’ın ticaretteki ağırlığı yüzde 35.9’a yükselmiştir. Sadece bu iki ülke Uygur bölgesinin toplam dış

¹³新疆维吾尔自治区统计局. 新疆统计年鉴 (2009年) [M]. 北京: 中国统计年鉴出版社, 2009. [Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi İstatistik Kurumu. Xinjiang İstatistik Yıllığı (2009) (M), Pekin, Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2009.]

- Çin'in Orta Asya İle Olan Petrogaz İşbirliğinin Geliştirilmesi Noktasından Uygur Bölgesinin Stratejik Konumuna Bir Bakış

ticaret hacminin yüzde 76.7'sini teşkil etmektedir. Bundan Uygur bölgesinin Çin'in Orta Asya ülkeleri ile olan bölgesel ekonomik işbirliğindeki önemli yerini görmek mümkündür.¹⁴

2002-2007 Yılları Arasında Çin ve Uygur Bölgesinin Orta Asya'daki Beş Ülke İle olan Sınır Ticaret Hacmi¹⁵

Birim: 10,000 Amerika Doları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Uygur bölgesinin Kazakistan ile ticareti	136552	254613	328607	501563	501472	697377
Çin'in Kazakistan ile ticareti	195475	329188	449809	680611	835775	1387777
Uygur bölgesinin Kırgızistan ile ticareti	15386	23094	46206	74686	185729	325021
Çin'in Kırgızistan ile ticareti	20188	31430	60229	97220	222570	377923
Uygur bölgesinin Türkmenistan ile ticareti	993	2472	359	1355	4328	3956
Çin'in Türkmenistan ile ticareti	8752	8292	9844	10996	17858	35268
Uygur bölgesinin Tacikistan ile ticareti	475	873	3088	3088	21810	37717
Çin'in Tacikistan ile ticareti	1239	3882	6893	15794	32378	52405
Uygur bölgesinin Özbekistan ile ticareti	1913	3773	8576	13832	26631	33554
Çin'in Özbekistan ile ticareti	13177	34703	57551	68056	97209	112819
Uygur bölgesinin Orta Asya'daki beş ülke ile olan ticaretinin toplam hacmi	155319	284815	386836	601367	739970	1097625
Çin'in Orta Asya'daki beş ülke ile olan ticaretinin toplam hacmi	238831	407495	584326	872677	1205790	1966192
Uygur bölgesinin teşkil ettiği oran	65%	69.9%	66.2%	68.9%	61.4%	55.8%

4.4.3. Uygur bölgesi doğu bölgelerindeki sanayi transferini aktif olarak devralıp işlenmiş ticari ürün ihracatını geliştirmeye, bölgeye has ihracat ürünlerini yetiştirmeye teşvik edilmelidir. Son yıllarda, iş gücü maliyetinin sürekli yükselmesiyle Çin'in doğu bölgelerindeki işletmeler sanayi transfer yollarını aramaya başladılar. Uygur bölgesinde çok sayıda daha ucuz iş gücünün yanı sıra, zengin kaliteli kaynaklar da bulunmaktadır. Dolayısıyla, doğu bölgelerinin sermaye ve teknolojisini getirerek bölgenin kaliteli kaynaklarını açıp Orta Asya merkezli çevre pazarlarına ihraç etmek gerek.

¹⁴新疆维吾尔自治区统计局. 新疆统计年鉴 (2009年) [M]. 北京: 中国统计年鉴出版社, 2009. [Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi İstatistik Kurumu. Xinjiang İstatistik Yıllığı (2009) (M), Pekin, Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2009.]

¹⁵ Materyalin kaynağı: Veriler "Sincan İstatistik Yıllığı" ve "Çin İstatistik Yıllığı"ndan alınmıştır. (2003-2008 yıllar)

4.4.4. Çin’de “enerji ithalatında kara yolları geçitleri” oluşturulmalıdır. Çin aktif biçimde Orta Asya ülkeleriyle hükümet düzeyinde diyalog kurarken, bir taraftan da aktif biçimde Orta Asya ülkelerinde yatırım ve işbirliği imkânı elde etmeli, Uygur bölgesinden doğrudan Orta Asya ülkelerine ulaşan petrol ve doğalgaz boru hatlarının inşasını güçlendirmelidir.

4.4.5. Uygur bölgesini Çin’in enerjide derin işlem üssü ve Orta Asya’ya yönelik derin işlem ürünlerinin ihracat üssü olarak kurmak enerji sektöründeki büyüme hedefi olmalıdır. Uygur bölgesi Orta Asya petrogaz kaynaklarını ithal etmekle birlikte, enerji stoklama avantajını da kullanarak Çin Petrol Şirketi ve Çin Petro-kimya Şirketi’nin büyük ölçekli sermaye ve teknolojisinin desteğiyle enerjide derin işlem sektörünü geliştirmelidir.

Uygur bölgesinin Orta Asya ülkeleriyle olan petrogaz kaynakları sahasındaki işbirliği, kuşkusuz, bu bölgenin gelecekteki ekonomik işbirliğinde en önemli, en stratejik ehemmiyeti haiz sahaların biri olacaktır.

KAYNAKLAR

- 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2008年) [M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet İstatistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji İstatistik Yıllığı (2008), Pekin: Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2008.]
- 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2008年) [M]. 北京中国统计年鉴出版社. [Devlet İstatistik Kurumu Enerji Dairesi. (M). Çin Enerji İstatistik Yıllığı (2009), Pekin: Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2009.]
- 国家统计局能源统计司. 中国能源统计年鉴 (2002 - 2008年) [M], 北京 :中国统计年鉴出版社, 2002 - 2008. [Devlet İstatistik Kurumu Enerji Dairesi, Çin Enerji İstatistik Yıllığı, (2002 - 2008) (M). Pekin: Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2002 - 2008.]
- 李方杰. 中国与中亚石油贸易合作发展策略[J]. 现代商贸工业, 2009 (18) : 97~98. [Li Fangjie, “Çin’in Orta Asya İle Olan Petrol Ticareti İşbirliğinin Geliştirilmesindeki Taktiği”, Çağdaş Ticaret Endüstrisi, 2009 (18) : 97~98.]
- 孙壮志. 中亚新格局与地区安全[M]. 北京: 中国社会科学出版社, 2001: 48. [Sun Zhuang-zhi: “Orta Asya’da yeni Vaziyet ve Bölge Güvenliği” (M), Pekin: Çin Sosyal Bilimler Neşriyatı, 2001: 48]
- 新华网. “贷款换石油”再出手中石油50亿美元购哈油气公[EB/OL]. http://news.xinhuanet.com/fortune/2009-04/20/content_11219215.htm.
- 新疆维吾尔自治区统计局. 新疆统计年鉴 (2009年) [M]. 北京: 中国统计年鉴出版社, 2009. [Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi İstatistik Kurumu. Xinjiang İstatistik Yıllığı (2009) (M), Pekin, Çin İstatistik Yıllığı Neşriyatı, 2009.]
- 王晓梅. 中亚石油合作与中国能源安全战略[J]. 国际经济合作. 2008 (06) . 44~45. [Wang Xiaomei, “Orta Asya’da Petrol İşbirlikleri ve Çin’in Enerji Güvenliği Stratejisi”, Uluslararası Ekonomik İşbirliği, 2008 (06) . 44~45]
- 杨泽伟. 中国能源安全问题: 挑战与应对[J]. 世界经济与政治, 2008 (08) . [Yang Zewei, “Çin’in Enerji Güvenliği Sorunu: Meydan Okuma ve Karşı Koyma”, Dünya Ekonomisi ve Politika, 2008 (08) .]
- 张抗. 世界地缘油气宏观格局及中国的战略选择[J]. 国际石油经济, 2008, 16 (3) : 1-6. [Zhang Kang, “Dünya Jeopetrogazındaki Makro Vaziyet ve Çin’in Stratejik Seçenekleri”, Uluslararası Petrol Ekonomisi, 2008, 16 (3) : 1-6]